

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

2-bosqich talabasi Xusanov Jamshid G‘aybullo o‘g‘li

Ilmiy rahbar: Sulaymanova Shoxsanam Absamatovna

Annotatsiya: Maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy hayotida va o‘zbek adabiyoti tarixida o‘ziga xos mavqegini egallaganligi haqida fikrlar bildirilgan.

Аннотация: В статье выражено мнение о том, что Захириддин Мухаммад Бабур занимает особое место в общественно-политической жизни нашей страны и в истории узбекской литературы.

Abstract: The article expresses the opinion that Zahiriddin Muhammad Babur has a special place in the socio-political life of our country and in the history of Uzbek literature.

Kalit so‘zlar: mumtoz, sarkarda, hukmdor, obodonchilik, muhtasham, donishmand, mahorat.

Ключевые слова: классический, полководец, правитель, благоустройство, величественный, мудрый, мастерство.

Keywords: classic, commander, ruler, beautification, magnificent, wise, kill.

Xalqimizning abadiyatga dahldor buyuk farzandi sifatida bu yil tavalludining 539 yilligi nishonlanayotgan Zahiriddin Muhammad Bobur mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy hayoti va o‘zbek adabiyoti tarixida o‘ziga xos mavqega ega. Jahon tarixida Bobur kabi shaxsiy barkamol, yuksak iqtidor va fazilatlar sohibi bo‘lgan kishilar juda kam uchraydi.

Biz Bobur timsolida – buyuk shoh, mahoratli sarkarda, mumtoz shoir, nazariyotchi adabiyotshunos, fiqhshunos, tilshunos, san‘atshunos, etnograf, hayvonot va nabotot olamining bilimdoni kabi ko‘p qirrali faoliyat va ijod sohibini ko‘ramiz. Birgina “Boburnoma” asarining o‘zi uning yigirmadan ortiq sohalar bilimdoni ekanligini yaqqol namoyon etadi.

Bobur birinchi navbatda, shoh, Boburiylar sulolasining asoschisidir. U podshoh sifatida lashkar tortib shohlarga xos mag‘lubiyatlarning achchiq alamlariyu zafarlarning ulug‘vor nashidalarini surishni ko‘p marotaba o‘z boshidan kechirdi. Samarqandda Shayboniyxondan yengilgach Kobulni egallaganidan so‘ng, o‘sha vaqtlarda mayda rojaliklarni birlashtirib Hindiston hukmdoriga aylandi.

Shoh Bobur Hindistonda temuriylarga xos ulug‘ bunyodkorlik ishlarini olib bordi: muhtasham qasrlar qurish va eskilarini tiklash, ariq kanallar qazish, bog‘-rog‘lar bunyod etish, adabiyot, ilm-fan rivojiga homiylik qilish, elni adolat bilan boshqarish singari fazilatlar keyinchalik Hindistonning buyuk farzandlari tomonidan haqli ravishda e‘tirof etildi va ijobiy baholandi. Hindistonning buyuk donishmand farzandi, davlat arbobi Javohir-lal’ Neru o‘zining “Hindistonning kashf etilishi” va “Jahon tarixiga bir nazar” asarlarida Zahiriddin Muhammad Bobur haqida samimiyatga yo‘g‘rilgan quyidagi fikrlarni bildirgan: “Bobur dilbar shaxs. Uyg‘onish davri hukmdorining haqiqiy namunasi. U mard va tadbirkor odam bo‘lgan”.

Buyuk tarixiy siymo sifatida Bobur shaxsi Yevropa va AQSH sharqshunos-tarixchi olimlari diqqat e'tiborini o'ziga jalb etgan. Ingliz tarixchisi Eduard Holden avvalo Boburni mashhur Yuliy Sezar bilan qiyoslashni lozim topadi: "Bobur fe'l-atvoriga ko'ra Sezarga qaraganda sevishtga arzigulikdir. Uning manglayiga yuksak fazilatli inson deb bitib qo'yilgan".

Zahiriddin Muhammad Boburning o'smirlilik yillari haqida roman yozgan "Boburnoma"ning ingliz tarjimoni Uilyam Eskin Boburni Osiyo podshohlariga qiyosan shunday baholaydi: "Saxovatli va mardligi, iste'dodi, ilm-fan va san'atga muhabbati, ular bilan muvaffaqiyatli shug'ullanishi jihatdan Osiyodagi podshohlar orasida Boburga teng keladigan birorta podshoh topilmaydi".

Bobur devon tartib bergan shoir sifatida buyuk daho shoir Alisher Navoiyning yonida turadigan mumtoz so'z san'atkori, shoir va adibdir. Shuni alohida qayd etish o'rinliki, badiiy mahorat bobida biror o'zbek shoh va shoiri Bobur bilan bellasha olmaydi.

O'z yurtiga sodiqlik, vatanparvarlik Bobur shaxsida shunchalik kuchli namoyon bo'ladiki, buyuk shoh Bobur endi ona yurti Andijondan yiroqlikni, garchi Hindiston taxti sohibi bo'lsa ham, qismatdagi yuz qarolig', deb hisoblaydi:

Tole' yo'qi jonimg'a balolig' bo'ldi,

Har ishniki ayladim xatolig' bo'ldi.

O'z yerni qo'yib, Hind sori yuzlandim,

Yo Rab netayin ne yuz qarolig' bo'ldi.

Hech bir shoir Vatandan yiroqlik fojiasini Boburchalik har tomonlama va ta'sirchan ifodalay olmagan bo'lsa kerak.

Bobur jozibali mumtoz g'azallar ijodkorigina emas, u ruboiy janrida ham o'z shaxsiy uslubini namoyish eta olgan ulkan san'atkordir. O'zbek mumtoz adabiyotining ruboiy janrida Boburning o'rni alohidadir.

Falsafiy va tasavvufiy ruboiychilikda Umar Xayyom fors adabiyotida peshvo bo'lganidek, Bobur o'zbek adabiyoti ruboiychiligida ikki jihatdan: ruboiylarining ko'pligi va ruboiyga hasbi hol, ya'ni tarjimai holga doir detallarni singdirgani bilan boshqa mumtoz shoirlarimizdan ustun turadi. Shunisi e'tiborliki, Bobur ruboiylarining mavzulari g'oyat xilma-xil. Falsafiy, ijtimoiy-siyosiy, ahloqiy-ta'limiy, diniy-tasavvufiy, sevgi-muhabbat, do'stlik totuvlik, hayotga muhabbat, jo'mardlik va tantilik, yoru-diyor, nifoq va noittifoqlik, hayotdan to'yib ketish va dalli devonalik singari talqinlar ma'naviy teranligiyu tabiiyligi bilan o'quvchini mutolaaga moyil etadi.

Ta'bir joiz bo'lsa, aytish mumkinki, "Vaqoe'" ("Boburnoma") Bobur sarguzashtlarining voqeiy tarixiy lavhalaridan iborat bo'lsa, uning ruboiylari ana shu qomusiy asarga o'ziga xos ilovadir. Zotan "Boburnoma" voqealar bayoni bo'lsa, ruboiylar o'sha voqealar ishtirokchisi Boburning his-tuyg'ulari g'alayoni ifodasidir.

Bobur fiqh sohasiga doir asar ham yozgan. Fiqh musulmonchilik farz va sunnatlari haqidagi amaliy nizom ilmi, ya'ni qonunshunoslikdir. U bir umr shariatpanoh hukmdor bo'lib yashadi, shariatga amal qildi, sha'riy hukmlar berdi va fiqhga oid "Mubayyin" nomli asar yozdi. Ushbu kitobda muallif farzandlari bilishi zarur bo'lgan farz asoslarini (imom, namoz, ro'za, zakor, haj) o'tash masalalarini she'riy usulda butun mufassalligi bilan bayon etdi.

XVI asrgacha fiqhga oid asarlarning asosan arab va fors tillarida bitilganini inobatga olsak, el ustida turgan Boburning o'z millatdoshlari o'zbeklar tushunadigan tilda bunday asarlar yaratgani naqadar muhim va dolzarbligini yanada aniqroq tasavvur etish mumkin.

Bobur va Boburiylar sulolasi Hindistonda buyuk davlat barpo qilish bilan bir qatorda, ushbu yurtda obodonchilik ishlarini olib borishgan va mamlakatda ilm-ma'rifatning yuksalishiga kata hissa qo'shishgan. Shuningdek, Bobur va uning avlodlari tomonidan Toj Mahal, Shoh Akbar maqbarasi, Agra va Dehlidagi qizil qal'alar kabi mahobatli me'moriy obidalar barpo etilganki, ular hozirda ham nafaqat hindistonliklarning, balki butun dunyodan tashrif buyuradigan sayyohlarning sevimli maskanlari hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Z. Mashrabov, S.Shokarimov. "Asrlarni bo'ylagan Bobur". T., 1992
2. S.Jalilov. "Bobur va Andijon" T.,1993
3. Q.Kenja. "Hind sorig'a". T., 2000
4. H.Sultonov. "Boburiynoma" T., 1997